

Микола ПОСІВНИЧ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ.

Проблематика діяльності ОУН за кордоном залишається в українській історичній науці майже зовсім не дослідженою. Саме вивчення зовнішньої політичної діяльності українського визвольного руху дасть можливість краще проілюструвати розмах боротьби за встановлення незалежної української держави. Діяльність ОУН на Далекому Сході в історіографії майже не вивчали, й тому автор постановив розкрити окремі її аспекти. Матеріалами для написання статті стали спогади відомих діячів ОУН – Григорія Купецького¹, Володимира Стахова², Миколи Капустянського³, Дмитра Андрієвського⁴, Романа Малащука⁵, Євгена Ляховича⁶ та Юрія Бойка⁷. В історіографії вказане питання розкрито лише короткими замітками в монографіях Петра Мірчука⁸ та Романа Висоцького⁹.

На нарадах Проводу Українських Націоналістів (далі – ПУН) та в листуванні з провідними членами ОУН Євген Коновалець обстоював концепцію розвитку зовнішньополітичної діяльності, орієнтуючись на чотири супердержави – Англію, Італію, Німеччину та Японію й,

¹ Купецький Г. Там де сонце сходить. Спогади бойовика ОУН на Далекому Сході. – Торонто, 1988. – 498 с.; Ще один цікавий спогад Купецький опублікував в “Гомоні України” під псевдом “Борис Семенович Марків” за 31 травня і 7 червня 1958 р. Його надруковано як примітку до книги П. Мірчука (див.: Мірчук П. Нарис історії ОУН. – Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк, 1968 – С. 590).

² Стахів В. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41 // До зброї. – 1995. – № 26. – С. 19-22; Його ж. До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938 / Архів Євгена Стахіва у Валдвіку, Нью Йорк. (Копія зберігається в домашньому архіві автора у м. Львові).

³ Капустянський М. Військова підготовка ОУН / ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – С. 115–140; Його ж. Нариси споминів 1929 – 1939 років // Український історик. – 1987. – С. 99–106.

⁴ Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН / ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – С. 141-165.

⁵ Малащук Р. З книги мого життя. Спомини. – Торонто, 1987. – Т. 1; 1988. – Т. 2.

⁶ Ляхович С. Діяльність ОУН в Лондоні в 1933–1935 роках // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 907-925.

⁷ Бойко Ю. Націоналізм на східноукраїнських землях у добу Коновальця // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 577-617.

⁸ Мірчук П. Вказана праця – С. 483; 510–512.

⁹ Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza. Struktura. Program. Ideologia. – Lublin – Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – S. 377.

балансуючи між їхніми інтересами, здобувати найвигідніші позиції для України. У листі до Євгена Ляховича – “Окея” Коновалець зазначав: “Виходячи з заложення, що теперішній стан в Європі й узагалі теперішній розвиток подій не є чимось стабільним, ми в нашій міжнародній діяльності не повинні допустити до того, щоб нас використовували як знаряддя однієї великодержави проти другої. Справа втому, що фронти в міжнародній політиці ще не визначилися так, щоб ми вже сьогодні могли прийняти вирішення, що мовляв, стаємо й в’яжемо долю нашої Організації з однією групою держав. Ми мусимо й надалі... рівнорядно вести нашу акцію на чотирьох теренах”¹⁰.

За дорученням Провідника ОУН Євгена Коновальця на початку 1930-х років сотник Ріко Ярій налагодив через підполковника німецької армії Курта Грабе контакти в Берліні з військовим аташе японського посольства полковником (згодом генералом) Гірошімі Ошіма. Для безпосередніх зв’язків з ОУН у 1933–1935 роках полковник Ошіма призначив майора (згодом підполковника) Томочіку¹¹. Пізніше генерала Ошіма став одним із найавторитетніших вищих офіцерів японського війська та керівників Квантунської армії. За його рекомендаціями японський уряд при своєму посольстві у Берліні призначав спеціальних офіцерів щодо українських справ. Ними

Григорій Кунецький

були підполковник Усуї (1935–1937), підполковник Манакі й майор Нагата (1937–1939), підполковник Ямамото (1940–1941)¹². Генерал Ошіма подав офіційну пропозицію ПУНу створити представництво ОУН в Токіо та організувати спільний антибільшовицький фронт на Далекому Сході. Цьому, на думку генерала, мали сприяти такі фактори: велика українська діаспора в Маньчжурії та значний відсоток українців в Сибіру й гарнізонах червоної армії. Окрім військових Коновалець доручив Є. Ляховичу – “Окею” 1933 року нав’язати контакт з одним із провідних японських дипломатів бароном Нобуто Іто, який в цей час був послом у Женеві. Згодом,

¹⁰ Цит. за: Ляхович Є. Діяльність ОУН... // Вказана праця. – С. 924-925.

¹¹ Стахів В. П. Сім років ... // До зброї. – 1955. – № 26. – С. 20.

¹² Там само. – С. 21; Його ж. До зовнішньої політики ... – С. 17.

коли Іто був послом у Парижі (1934) та Варшаві (1935), Ляхович двічі зустрічався з ним для полагодження організаційних справ¹³.

Від ОУН постійні офіційні зв'язки з японськими речниками підтримували Є. Коновалець – “Віра”, Р. Ярий – “Карпат” та Володимир Стахів – “Мек”. Також із боку ОУН у розмовах та переговорах активну участь брали: Ярослав Барановський, генерал-полковник Віктор Зелінський, генерал-хорунжий Микола Капустянський – “Низола”, генерал-четар Віктор Курманович – “Торк”, полковник Андрій Мельник, поручники Михайло Колодзінський – “Кум” та Олекса Гасин – “Лицар”, Орест Чемеринський – “Ярослав Оршан”, Іван Габрусевич – “Іртен” – “Джон”*, Микола Митлюк – “Кер”, Михайло Качмар – “Пік”¹⁴.

Тому особливу увагу Євген Коновалець приділяв у розв'язанні української проблематики подіям на Сході. Він зумів переконати японський генштаб у тому, що Україна має виняткове політично-стратегічне та економічне значення в аспекті розв'язання східної проблеми. Тому ПУН намагався впливати через Японію й Італію на політику Німеччини щодо українського питання у Східній Європі. У 1937 році від японського генштабу прибув офіцер, який запропонував координаційний план дій Японії і ОУН у разі початку війни з СРСР. До Японії мав відбути М. Капустянський для вироблення остаточної угоди. У січні 1938 року в японському посольстві в Берліні було влаштовано бенкет на честь полк. Євгена Коновальця, а також проведено політичні розмови про підписання рамкової угоди з амбасадором Ошімою та його військовими й політичними референтами. Але Є. Коновалець не підписував попередніх домовленостей, через те, що в цей час у японському генштабі існували дві концепції розвитку військової доктрини: 1) Суходільна, яка зводилася до ведення війни проти СРСР; 2) Военно-морська – прагнення подолати англосаксонське панування на Тихому океані. В ході дискусії перемогу здобула друга, за якою, виходячи з інтересів ОУН, співпраця була неможливою, бо у власній зовнішній політиці український визвольний рух також орієнтувався на США та Англію¹⁵. Один із учасників

¹³ Ляхович С. Діяльність ОУН в Лондоні в 1933-1935 роках // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 911-912; Зеленко К. Великобританія і Україна // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 988-889.

* Цікавий погляд на геополітичну співпрацю між Україною та Японією виклав у своїй праці Іван Габрусевич (див.: І. Габрусевич. Місце України в світі. – Б.д.і. м.в. – С/Г-12, НДБ ЦДА).

¹⁴ Стахів В.П. Сім років україно-японських взаємин, 1934-41 // До зброї. – № 26. Травень, 1955. – С. 21.

¹⁵ Капустянський М. Військова підготовка ОУН / ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – С. 130-131; Його ж. Нариси споминів 1929 – 1939 років // Український історик. – 1987. – С. 100; Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН / ОУН 1929 – 1954. – Париж, 1955. – С. 155; Стахів В.. До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938... – С. 18.

переговорів, Володимир Стахів, відзначав: “Можна було подивлятися наскільки японці докладно, докладніше ніж будь-які європейські політики для східноєвропейських справ були поінформовані про становище в Україні, для прикладу про голодову катастрофу 32-33 рр. [...], або 37-38 рр. щодо чистки в Україні і [...] японці найбільше цікавилися слабкими пунктами, ахіллесовою п’ятою російського імперіалізму”¹⁶.

В вересні–грудні 1931 року японські війська окупували Китайську Маньчжурію. 1 березня 1932 року на захоплених територіях під протекторатом Японії була проголошена маріонеткова держава Маньчжоу-Го на чолі з імператором Пу І¹⁷. У Маньчжурії українська діаспора, за різними даними становила 20-30 тисяч осіб й була зосереджена в містах – Харбіні (проживало 15–20 тисяч осіб)¹⁸, Мукдені, Дайпені, Гіріні. Також великі громади українців були в Шанхаю (видавали часописи – “Шанхайська Громада”, “Український голос на Далекому Сході”), Ціндао (друкували часопис – “На Далекому Сході”), Тяньцзіні, Ханчжоу¹⁹.

В кінці 1920-х на початку 1930-х років у Харбіні українці заснували Українську Національну Колонію (далі – УНК) на чолі з д-р Барченком, Український Національний Дім (далі – УНД), Українську Далекосхідну Січ (далі – УДС), Союз Укранської Молоді (далі – СУМ), діяло товариство Просвіта на чолі з Іваном Паславським та видавався “Український вісник” під редакцією Івана Світа²⁰. З 1934 року в Харбіні заходами

СУМ у Харбіні

української громади було налагоджено випуск україномовних радіопередач²¹.

Полковник Є. Коновалець, нав’язавши співробітництво з японськими військовими колами в боротьбі проти комунізму, вислав через Токіо в

¹⁶ Стахів В. *До зовнішньої політики ОУН в роках 1931-1938 ...* – С. 17.

¹⁷ Козицький А. *Новітня історія країн Азії і Африки (1918-1999)*. Курс лекцій. – Львів: Афіша, 2000. – С. 15.

¹⁸ *Енциклопедія Українознавства*. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 2000. – Т. 9. – С. 3548.

¹⁹ *Енциклопедія Українознавства*. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 1035.

²⁰ Купецький Г. *Там де сонце сходить...* – С. 204-207.

²¹ *Енциклопедія Українознавства*. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 1035.

Маньчжурію членів ОУН з завданням налагодити зв'язки з українським населенням Зеленого Клину, з вояками-українцями, що служать у Червоній армії на Далекому Сході, із політичними в'язнями радянських концтаборів. Завданням груп ОУН, висланих на Далекий Схід, було назовні – провадити громадсько-політичну діяльність серед української діаспори Маньчжурії, а насправді – налагодити зв'язок ОУН з українцями Сибіру та намагатися організувати співпрацю на місцях із японцями. Заходами ПУНу було видано японською мовою книгу про Україну, а також здійснено деякі спроби з Японії через місто Владивосток встановити лінію зв'язку ОУН з Києвом²².

Свою діяльність ОУН мала поширювати, передусім, на Зелений Клин – південну частину Далекого Сходу (Краснодарський край, Приморська й Амурська області СРСР) площею понад 500 тисяч км² із населенням 2,5 мільйони. З них, згідно з переписом 1926 року, українці становили 47% (на 1 тисячу припадало – 477 українців, 160 – росіян, 32 – білоруси тощо). Українці компактно проживали в районах міста Благовіщенська та озера Ханка, а також українські поселення були розкидані на Зейсько-Буреїнській й Усурійсько-Ханківській рівнинах²³.

У зв'язку з цими планами діяльності ОУН на Далекому Сході Коновалець вислав 1934 року до Маньчжурії Омеляна* Хмельовського – “Бориса Куркчі”, а 1935 – Миколу Митлюка – “Богдана Лукавенка”²⁴ і Михайла Затайнака – “Романа Корду-Федоріва”. М. Митлюк загинув 1936 року, переходячи радянський кордон по р. Амурі в організаційних справах. Переходи через кордон влаштовували й були відповідальними за них Юрій Олександрович Роя та М. Затайнако – “Роман Корда-Федорів”²⁵.

В 1937 році прибули на Далекий Схід Михайло Гнатів – “Чорний”²⁶, Григорій Купецький – “Джура” і Григорій Файда – “Бомба”²⁷, що

²² Спогади Євгена Стахів про діяльність ОУН / Записав Микола Посівнич 3 грудня 2003 р. у м. Львові.

²³ Енциклопедія Українознавства. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1993. – Т. 2. – С. 768, 773, 775.

* Петро Мірчук подає у своїй книзі ім'я Олександр (див.: Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 483).

²⁴ Уроженець м. Коломиї, учасник експропріаційного нападу на польську поштову карету 29 липня 1930 р. під Печенишином. Внаслідок репресій поліції змушений був виїхати в Німеччину і працювати в структурах ОУН (Малащук Р. З книги мого життя. Спомини. – Торонто, 1987. – Т. 1. – С. 39, 65-66).

²⁵ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 351. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza. Struktura. Program. Ideologia. – Lublin – Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – S. 377.

²⁶ Член дрогобицької бойової п'ятірки організованої Зеноном Коссаком, учасник багатьох ексів та атеатів виконаних за наказом КЕ ОУН (Книж З. На життя і смерть. – Торонто: Срібна Сурма, 1980. – С. 88-160).

²⁷ Члени ОУН, що брали участь у ексї на городоцьку пошту 30 грудня 1932 р. та під тиском поліції змушені були виїхати з України за кордон (Малащук Р. З книги мого життя. Спомини. – Торонто, 1988. – Т. 2. – С. 332).

належали до вишкільної групи М. Колодзінського – “Кума”²⁸. Після загибелі М. Митлюка представником ОУН на Далекому Сході став д-р Михайло Мілько²⁹.

Очолити станицю ОУН у Харбіні на нарадах ПУНу рекомендував Г. Купецького проф. Євген Онацький – “Домет”³⁰. За свідченнями Володимира Мартинця та Гр. Джури (Григорія Купецького – М. П.), які подає в своїй статті Юрій Бойко, “інструкції і код для зв’язку з Коновальцем вони отримують від Ярослава Барановського. Їм заборонено переходити через кордон СРСР, вони не сміють унезалежнювати своїх дій від бажань японців, але мають шукати контактів через кордон, випромінювати пропагандивною дією на українців Зеленого Клину, на прикордонні частини Червоної армії, підготувати можливості зв’язку з концентраційними таборами в Сибіру. ПУН наділяє їх дуже обмеженими матеріальними засобами, але обіцяє їм фонди з ресурсів ПУНу і вислати їм для керівництва політично і військово досвідчену людину, згодом має прибути значне поповнення сил”³¹. Пізніше загальне керівництво мав очолити підполковник Володимир Колосовський з Голландії, але з нез’ясованих причин він і поповнення членами ОУН не прибуло на терени Далекого Сходу³².

Група Купецького виїхала з порту Неаполя на пароплаві “Каторі Мару” маршрутом острів Крит – Касабланка – Сінгапур – Гонконг – Йокіогама. Через шість тижнів група ОУН на чолі з Купецьким прибула на місце призначення, де їх зустріли офіцери зі штабу маньчжурського генерала Угея. В Токіо Купецький мав вручити шість рекомендаційних листів від японських військових аташе – Осіма-сана з Берліна та Шіраторі-сана з Риму – вищим представникам японського генштабу³³.

В Токіо Купецького, Михайла Гнатіва – “Чорного” і Григорія Файду – “Бомбу” поселили в готелі “Санно”. У ньому відбулася зустріч із генералом Угаєм, на якій було повідомлено про нову загальну стратегію діяльності

²⁸ З 1934 р. своє військове навчання проходили у м. Данцігу та в Італії – Г. Купецький, Г. Файда, М. Гнатів, М. Колодзінський – “Генерал”, Олекса Бандера – “Тарасик”, Михайло Мужинський, Лев Крисько – “Кріс”. З другої половини 1930-х рр. Колодзінський викладає за кордоном на військових вишколах спеціальні дисципліни, очолює як комендант вишкільні табори для членів ОУН. Військові вишколи проводили інструктори ОУН на чолі з М. Колодзінським – “Генералом” в Італії разом із хорватськими усташами (Мостепан Я. Михайло Колодзінський // *Визвольний шлях*. – 1993. – Кн. 5. – С. 557; Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 21–29; *Szcześniak A. W., Szota W. Z. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce*. – Warszawa, 1973. – S. 55–56).

²⁹ Мірчук П. *Нарис історії ОУН...* – С. 483, 510.

³⁰ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 476.

³¹ Бойко Ю. *Націоналізм на східноукраїнських землях у добу Коновальця // Євген Коновалець та його доба*. – Мюнхен: Видання фундації ім. С. Коновальця, 1974. – С. 616.

³² Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 24–25.

³³ Там само. – С. 15, 20–21.

станції ОУН на Далекому Сході. Зв'язковим з ОУН від Генерального штабу (Самбо-гонбу) Імператорської армії було призначено полковника Акікудзу. Він влаштував зустрічі представникам ОУН із трьома вищими офіцерами генштабу – ген. Ямагучі, полковником Йосшінама та майором, котрим було вручено рекомендаційні листи, через які мала бути налагоджена дальша співпраця³⁴.

В готель “Санно” полковник Акікудза подав членам ОУН загальні відомості про систему радянської влади на Далекому Сході. Також вони розпочали інтенсивне вивчення російської мови. В Токіо представники ОУН зустрілися з генералом Гасаїчі Терагуці*, який відповідав у японському генштабі за військово-політичні заходи стосовно СРСР. Основним лейтмотивом зустрічі стала тема розгортання українського фронту боротьби проти більшовицької Росії на Далекому Сході станицею ОУН³⁵.

Після згаданої зустрічі представників ОУН було переправлено через Цусімську протоку до корейського порту Пусан, а потім поїздом 17 листопада 1937 року вони прибули до столиці Маньчжоу-Го міста Мукдена. Тут вони зустрілися з генералом Угаєм та ще з трьома вищими офіцерами, членами штабу Квантунської армії у м. Сінкйю, зокрема, генералом Йошідою. Далі представники ОУН вирушили до міста Харбін, де вже діяла організаційна станиця. Першочерговим завданням для членів ОУН стало налагоджувати співпрацю з харбінською Военною місією японської Імператорської армії та не вступати з нею в конфліктні ситуації, за винятком принципових питань щодо ведення тактики визвольної боротьби³⁶.

У Харбіні члени ОУН зупинилися в готелі “Орієнт”. З ними постійно співпрацював Іноде-сан, який видав їм легальні японські документи й організував подальше навчання російської мови. Також вони прочитали та вивчили усі радянські й емігрантські газети на Далекому Сході за 1937–1938 роки. Для них також проводили советознавчі спецкурси за такими темами:

- 1) Організація військ прикордонної охорони, Червоної армії, ГПУ-НКВД;
- 2) Біографії відомих комуністичних діячів і генералів.
- 3) Відзнаки різних формацій (флот, армія, НКВД, авіація).
- 4) Соціалістичне будівництво (колгоспи, мережі концтаборів, економічне становище).
- 5) Советський шпіонаж та комуністичні організації поза межами СРСР;
- 6) Національне питання в СРСР.

³⁴ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 93-95, 98-99.

* Очоловав таємне товариство “Кунарю” (“Чорний дракон”) метою якого було завоювання в Росії Забайкалля та Далекого Сходу.

³⁵ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 112-113.

³⁶ Там само – С. 126-127; 134-136.

Для них вказані курси читали Такахасі-сан, Такасі-сан та третя невідома особа. Пройшовши курси члени ОУН взялися до опрацювання потрібних матеріалів на випадок початку війни з СРСР: різноманітних лєтучок, брошур, оголошень, закликів українською мовою.

Прикладом пропагандистської діяльності ОУН і УДК є лєтучки видані 1938 року Харбіні українською й російською мовою³⁷:

“ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ДАЛЕКОГО СХОДУ

Українська Нація пролитою кровю своїх найкращих синів у Великій Українській Національній Революції 20 років тому, то є 22 січня 1918 р. в Золотоверхій столиці України – Києві Четвертим Універсалом українського уряду – Центральною Радою і Універсалом Директорії Української Народньої Республіки 22 січня 1919 вписала знов у світову історію своє славне Імя, як Нація незалежна й державна. Ці Універсали голосили:

НАРОДЕ УКРАЇНИ!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народня Республіка. Здійснилася давня мрія Твоїх батьків, борців за волю...

Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу... (Українська Центральна Рада. У Києві 22 січня 1918 р.)

“Іменем Української Народньої Республіки Директорія оповіщає Народ Український про велику подію в історії Землі нашої Української.

Однині во єдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини Єдиної України Західньо-Українська Народня Республіка (Галичина, Буковина і Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна.

Однині є єдина незалежна Українська Народня Республіка.

Однині Народ Український, визволений, могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об’єднаними дружніми зусиллями всіх своїх синів будувати неподільну самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її народу”.

(22 січня 1919 року, у м. Києві.)

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ ДАЛЕКОГО СХОДУ!

20 років тому наша славна прабатьківщина Україна від століть поневолена й ворогами розділена стала знову Самостійною і Соборною Державою, а наша друга батьківщина – Далекосхідня Зелена Україна (Зелений Клин) стала теж на шлях активної збройної боротьби за своє визволення. Українські Далекосхідні Зізди, організування Української Далекосхідньої Армії, проект Конституції Українства Далекого Сходу і т. д.

³⁷ Російський варіант див.: Бойко Ю. Націоналізм на східньоукраїнських землях у добу Коновальця // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання фундації ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 615.

все це величні історичні факти Визвольної Боротьби Українців Далекého Сходу в недавньому минулому. До воскресення цих величнїх історичних днїв наближаємося і за молодю слово. За нами молодими черга зробити краще і довести наші визвольні змагання до побідного кінця. До цього мусимо бути готові своєю організованістю, працею та посвятою.

УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДЕ ДАЛЕКОГО СХОДУ!

Хоч сьогодні наша Україна розшматована чотирма ворогами-окупантами: червоною Москвою, Польщею, Румунією, Чехословащиною, а наша Далекосхідна Кольонія – Зелений Клин під большевиками, то боротьба за проголошені і таки раз здійснені Ідеали Української Нації 20 років тому не тільки не припинилася, але посилюється з кожним днем. Цю героїчну боротьбу за здійснення повищих Ідеалів веде Український Націоналістичний Рух і його перший пробоевик – Організація Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Вождя Євгена Коновальця.

УКРАЇНЬСЬКА МОЛОДЕ ДАЛЕКОГО СХОДУ!

22 січня 1938 року в 20. річницю проголошення самостійности і 19 річницю Соборности Української Держави все українство Далекého Сходу, а в першу чергу українська Молодь, мусять заманіфестувати на цьому найбільшому святі Української Нації свою відданість і вірність тим святим Ідеалам, за здійснення яких гинули наші батьки, діди й прадіди. На цьому величньому святі мусимо заманіфестувати перед цілим світом, що й ми тут на Далекому Сході є проти окупації Українських Земель, проти комунізму, мусимо заманіфестувати, що ми за Самостійну Соборну Українську Державу та за освободження нашої другої батьківщини Зеленої України Далекého Сходу.

УКРАЇНЦІ. – В день свята Державности Української Нації скажім наш грімкий клич:

Хай живе український націоналістичний рух і його перший пробоевик за самостійність і соборність України Організація Українських Націоналістів.

Хай живе Українська Національна Революція від берегів Сяну й Тиси до берегів Тихого Океану під проводом вождя Євгена Коновальця.

Хай живе Український Визвольний Рух на Далекому Сході.

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Українська Далекосхідна Січ. м. Харбін, 1938 р.”³⁸.

Організаційний зв’язок далекосхідна станиця ОУН підтримувала з членом ПУНу Ярославом Барановським – “Борисом” – “Лімницьким”, й усі звіти щодо її діяльності Купецький писав до Відня³⁹.

³⁸ Цит. за: Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 511-512.

³⁹ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 152, 158-159, 182-185.

Ознайомившись із станом організаційних справ у Харбіні, Г. Купецький – “Борис Семенович Марков” ініціював заснування спеціального фонду коштів для Української Далекосхідної Січі, щоб пошити січовикам однострої. Також в УДС для січовиків були організовані курси водіїв, які проводили брати Заїки. Члени ОУН у Харбіні взяли під свій контроль Український Національний Дім, який заснували уенерівці. Завдяки активній діяльності та заходами Михайла Затинаяка – “Романа Корди-Федорова” став виходити з травня 1938 року тижневик “Далекий Схід” під редакцією д-ра Івана Шлендика – тричі на місяць аж до його закриття восени 1939 року⁴⁰.

Григорій Купецький розпочав навчання української мови для членів УДС, а пізніше проводив українознавчі курси – п’ять разів на тиждень. Щонеділі члени УДС проходили військовий вишкіл, який вели Г. Купецький й М. Затинаяко – “Роман Корда-Федорів”. Він відбувався за таким планом: стрільба, муштра, читання географічних і топографічних карт, тактика роя та чоти, історія українського війська⁴¹. Організацію й керівництво майбутніми збройними відділами УДС було доручено Г. Файді.

На початку 1938 року за рекомендацією станиці ОУН із міста Харбіна були направлені на навчання у Рим два члени УДС – О. Дзюгія та Шевченко, для яких стипендії розстарався проф. Євген Онацький – “Домет”⁴².

Велике пожвавлення серед українців Маньчжурії викликала звістка про створення Карпатської України. До УДС масово стали вступати українці, які до цього були інертними, та вимагати видачі паспортів і надання підданства Карпатської України. 22 січня 1939 року УДС святкувала День Соборності України і мала проводити святковий концерт, який заборонила російська поліція м. Харбіна. Але заборона вилилась у протиросійську демонстрацію із співом націоналістичних пісень – “Не пора, не пора...” тощо. У травні 1939 року заходами УДС було видано дві летючки з антибільшовицькими гаслами, а на звороті поміщено портрети Євгена Коновальця та Симона Петлюри як лідерів українського національно-визвольного руху⁴³.

У червні 1939 року Г. Купецький і Г. Файда – “Бомба” стали писати та розповсюджувати летючки й відозви, які закінчувалися такими реченнями: “–Хай живе Українська Національна Революція!; – Смерть ворогам України!; –Смерть Сталіну та його запродацям!; – Хай живе українська збройна сила!; –Хай живе протисоветська революція!; – Тільки в своїй хаті – своя правда”.

На ці заходи ОУН японська влада відповіла в особі майора Ямаока з Харбінської воєнної місії своїми вимоги: 1) вилучити націоналістичні

⁴⁰ Мірчук П. *Нарис історії ОУН...* – С. 511; Купецький Г. *Там де сонце сходить...* – С. 161, 171, 181.

⁴¹ Купецький Г. *Там де сонце сходить...* – С. 209.

⁴² Там само. – С. 225.

⁴³ Там само. – С. 231, 236-241, 254.

гасла; 2) перестати писати проти росіян; 3) почати співпрацю з білою російською еміграцією в Маньчжурії; 4) виконувати без застережень накази японської влади. На вимоги японців Г. Купецький відповів категорично відмовою. Дещо пізніше він дістав підтвердження правильності своїх дій від ПУНу листом від Я. Барановського⁴⁴.

У відповідь на такі заяви ОУН японська влада почала згортати й обмежувати організаційну діяльність українських установ. Так, у грудні 1939 року Г. Купецькому було заборонено очолювати УДС, а дещо пізніше її зовсім зліквідували як шкідливу організацію. На початку 1940 року М. Затинайко – “Роман Корда-Федорів” через переслідування з боку японської влади змушений був переїхати до Шанхаю, де організовував діяльність членів ОУН: також був перерваний зв'язок із ПУНом. Японська військова місія почала гальмувати діяльність УНК в Маньчжурії та УНД у Харбіні. У вересні 1940 року Г. Купецького арештувала японська поліція за ведення антиросійської пропаганди, але протримавши деякий час в тюрмі його, відпустили під заставу⁴⁵. При спробі нелегально перетнути маньчжурсько-радянський кордон був арештований М. Гнатів – “Чорний” – “Сергій Іванович Василів”, якого після довгих переговорів із місцевою поліцією відпустили. Він був відповідальним в ОУН та УДС за налагоджування зв'язків з українцями Сибіру та Далекого Сходу⁴⁶.

Щоб не надто дратувати японську владу, члени ОУН стали провадити свою діяльність методами конспірації. Усю свою активність вони зосередили в культурно-просвітницькій сфері, зокрема, було організовано хор та театр, які очолював д-р М. Я. Нестеренко. За короткий час було поставлено вісім п'єс та оперет на сценах місцевих театрів “Орієнт” та “Модерн”⁴⁷.

У листопаді 1941 року японська військова місія у Харбіні в особі Акагі-сана проводила зустрічі з Григорієм Купецьким щодо відновлення попередньої співпраці. Вже після переговорів із полковником японської армії були досягнуті домовленості про співпрацю ОУН і Японії. Перед Різдом 1942 року в Харбіні вийшла газета “Сурма” як офіційний орган ОУН на Далекому Сході. Штемпелі для газети виготовляв С. К. (ім'я та прізвище не встановлено). Центральною статтею газети стала “Природні союзники”, в якій вказувалося на спільність інтересів України і Японії в боротьбі проти Росії. Також 1943 року було зредаговано й підпільно видано декілька номерів “Сурми”, коли знову почалися тертя з японською адміністрацією через орієнтацію на російську білу еміграцію та включення українського руху в його склад⁴⁸.

⁴⁴ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 189-196, 226.

⁴⁵ Там само. – С. 259-260, 264.

⁴⁶ Там само. – С. 215-223, 475-478.

⁴⁷ Там само. – С. 246, 292.

⁴⁸ Мірчук П. Нарис історії ОУН... – С. 511; Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 312.

В цей самий час у структурах ОУН у Шанхаї активно працювали М. Затинайко – “Роман Корда-Федорів” та М. Гнатів – “Чорний” – “Сергій Іванович Василів”⁴⁹. З 1942 року українська громада зуміла налагодити в Шанхаї українські радіопередачі⁵⁰.

Японська адміністрація Маньчжурії організувала за 20 км від Харбіна табір для втікачів-українців з СРСР (Примор'я і Забайкалля). Його очолював член УДС О. М. (ім'я та прізвище не встановлено). Деяким членам ОУН, а саме: Г. Купецькому, Г. Файді – “Бомбі”, Омельяну Хмельовському – “Борис Куркчі”, дозволено в травні 1942 року проводити національно-виховну роботу, яка пізніше дала величезні результати серед українських втікачів, що перебували в таборі з росіянами. Майже всі члени цього табору стали завзятими українськими націоналістами і неодноразово між ними і росіянами виникали бійки через національні питання й взаємовідносини⁵¹. Також представники ОУН на Далекому Сході прагнули втілити ідею незалежної Далекосхідної Зеленої України. Для цього було підготовлено плани створення й затвердження персонального складу уряду й усіляко переконувано японців, щоб на зайнятих територіях організувати українську адміністрацію навіть там, де українці були у меншості. Були виготовлені пропагандистські листівки для розповсюдження в заплілі майбутнього фронту, а також курси радіодикторів у японській військовій місії у Харбіні пройшли два члени УДС Юрко Г. та його брат (імена та прізвища не встановлено)⁵².

У 1943 році члени ОУН проводили таємно від японської влади, яка стає орієнтуватися на білу російську еміграцію, націоналістичні свята в помешканні Ю. О. (ім'я та прізвище не встановлено) у Харбіні. Відчутним ударом по українському русі в Маньчжурії стало включення 1943 року УНК до складу Головного бюро російських емігрантів та призначення його головою В. А. Кулябка-Корецького, який не проводив жодної національно орієнтованої діяльності⁵³.

Навесні 1944 року японці пішли на поступки українцям, дозволивши обрати новий провід УНК. Його очолив інженер О. С. Вітовський, крім того, обрано Раду старійшин на чолі з Миколою Самарським, а її секретарем став Г. Купецький. Також для УНК було виділено недалеко Харбіна земельну ділянку під хутір, який отримав назву “Сангарійська Січ”⁵⁴.

⁴⁹ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 315.

⁵⁰ Енциклопедія Українознавства. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 1035.

⁵¹ Мірчук С. Нарис історії ОУН... – С. 590; Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 317-320.

⁵² Мірчук С. Нарис історії ОУН... – С. 590; Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 315.

⁵³ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 332-333.

⁵⁴ Там само. – С. 339.

Восени 1944 року японська адміністрація почала організовувати військові відділи з іноземців, більшість із яких складали росіяни. Туди ж японці намагалися включати й українців, але заходами ОУН більшість українців відмовилися туди вступати. 19 серпня 1945 року радянські війська зайняли Харбін, й одразу ж були арештовані і розстріляні провідні діячі УНК – О. С. Вітковський, М. Я. Нетребенко, І. П. Шевченко, М. І. Заїка та сотні інших⁵⁵.

У 1945 році Г. Купецький зумів нав'язати контакти з Миколою Лебедем та налагодив постійний організаційний зв'язок з ОУН (б). Більшість членів ОУН виїхали з Харбіна 15 серпня 1945 року до міста Тієнсіну, а далі до Шанхаю, де було створено Українську громаду. Її очолював член ОУН М. Гнатів – “Сергій Іванович Василів”. До неї входило понад 150 дійсних членів. На її базі було створено Український Допомоговий Комітет – чие основне завдання – вивозити українців до США, Австралії та Аргентини. До 1949 року більшість українців з Китаю УДК разом з американською організацією ІРО (International Refugee Organization – Міжнародна Організація Біженців) переправив з Шанхаю на Філіппіни. Основну роботу в УДК щодо переправлення втікачів виконував М. Гнатів з допомогою М. Лебедея⁵⁶.

У своїй діяльності Організація Українських Націоналістів на Далекому Сході проводила власну політичну лінію, передусім опираючись на власні сили, й намагалася бути її суб'єктом та незалежним чинником формування. У взаємовідносинах між ОУН та Японією на Далекому Сході виділяються п'ять періодів, які характеризувала й активна співпраця, й протидія, й нейтралітет. Перший припадає на 1930–1934 роки коли відбувалося налагодження офіційних зв'язків; другий період – 1934 – літо 1939: розгортання найактивнішої співпраці в боротьбі проти комунізму; третій – осінь 1939–січень 1942 протидія з боку японської адміністрації діяльності українським установам і організаціям, які перебували під контролем ОУН; четвертий – літо 1943 – весна 1944: намагання японської влади включити й підпорядкувати українські структури російській еміграційній організації та використати українців у власних інтересах; п'ятий – травень 1944 – серпень 1945: домовленість про ведення спільної боротьби проти комунізму та про не ведення ворожої діяльності щодо однієї із сторін.

Можемо ствердити: праця членів ОУН серед українців на Далекому Сході дала значні результати, зважаючи на те, що там діяла обмежена кількісно група без значної політичної й фінансової допомоги.

⁵⁵ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 417-418; Енциклопедія Українознавства. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 1035.

⁵⁶ Купецький Г. Там де сонце сходить... – С. 438-440; 458-466; 469-471; Енциклопедія Українознавства. – Львів: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 1994. – Т. 3. – С. 1035; Спогади Євгена Стахівця про діяльність ОУН / Записав Микола Посівнич 03.12.2003 р. у м. Львові.